

Sygnatura akt I C 448/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 marca 2020 r.

Sąd Rejonowy w Kamiennej Górze I Wydział Cywilny w następującym składzie:

Przewodniczący: SSR Marek Dziwiński

Protokolant: Magdalena Mastej

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 11 marca 2020 r. w Kamiennej Górze

sprawy z powództwa W. P.

przeciwko S. Z., Z. Z.

o zachowek po S. M. i J. M.

I zasądza solidarnie od pozwanych S. Z. i Z. Z. na rzecz powódki W. P. kwotę 39.062,50 zł (słownie złotych: trzydzieści dziewięć tysięcy sześćdziesiąt dwa i 50/100) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 28.03.2018 r. do dnia zapłaty;

II dalej idące powództwo oddala;

III koszty procesu pomiędzy stronami wzajemnie znosi;

IV nakazuje powódce W. P., aby uiściła na rzecz Skarbu Państwa (Sądu Rejonowego w Kamiennej Górze) kwotę 1.052,62 zł tytułem zwrotu wydatków wyłożonych tymczasowo przez Skarb Państwa;

V nakazuje solidarnie pozwany S. Z. i Z. Z., aby uiścili na rzecz Skarbu Państwa (Sądu Rejonowego w Kamiennej Górze) kwotę 1.052,63 zł tytułem zwrotu wydatków wyłożonych tymczasowo przez Skarb Państwa;

VI pozostałe koszty sądowe zalicza na rachunek Skarbu Państwa.

Sygn. akt I C 448/17

UZASADNIENIE

Powódka W. P. wniosła o zasądzenie od pozwanych S. Z. i Z. Z. kwot po 19 531,25 zł z ustawowymi odsetkami za zwłokę z zapłatą od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty tytułem zachowku po J. M. oraz o zasądzenie od pozwanych na rzecz powódki kosztów procesu według norm przepisanych wraz kosztami zastępstwa procesowego.

Uzasadniając swoje stanowisko powódka podała, że S. M. i J. M. w dniu 01.08.2008 r. zawarli z pozwanymi umowę darowizny, na podstawie której, w wyniku podstępu stali się współwłaścicielami nieruchomości zabudowanej budynkiem mieszkalnym położonej w P. nr 54, oznaczonej geodezyjnie jako działka nr (...). Powódka wyjaśniła, że wraz z pozwaną S. Z., a także J. M. i D. Ł. są dziećmi darczyńców. Powódka podała, że w dniu 9.10.2010 r. zmarła jej matka S. M., a w dniu 4.09.2017 r. - ojciec J. M.. Powódka wskazała, że ani ona, ani żadne z dzieci nie otrzymało należnego zachowku po zmarłych rodzicach i w drodze cesji nabyła wierzytelność od rodzeństwa J. M. i D. Ł. o zapłatę zachowku. Powódka podniosła, że D. Ł. na dzień śmierci J. M. była całkowicie niezdolna do pracy i stan ten utrzymuje się nadal. Powódka wyjaśniła, że należy się jej zachowek w wysokości 19 531,25 zł od każdego z pozwanych, obliczony na tej samej podstawie i w tej samej wysokości jak zachowek przypadający z tytułu dziedziczenia po S. M..

W odpowiedzi na pozew pozwani S. Z. i Z. Z. wniesli o oddalenie powództwa i zasądzenie kosztów postępowania w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W uzasadnieniu odpowiedzi na pozew pozwani zakwestionowali wartość nieruchomości, a także podnieśli zarzut potrącenia wierzytelności z tytułu bezumownego korzystania z nieruchomości w kwocie 71 500 zł (55 miesięcy po 1 300 zł) oraz za dalsze miesiące. Ponadto pozwani podali, że W. P. wyprowadzając się z nieruchomości w listopadzie 2016 r., dokonała licznych szkód, których wartość wynosi 70 000 zł. Pozwani złożyli oświadczenie o potrąceniu wierzytelności z tytułu odszkodowania za zniszczenie nieruchomości przez powódkę w tej kwocie. Pozwani zaznaczyli również, że roszczenie powódki nie zasługuje na uwzględnienie z uwagi na naruszenie zasad współżycia społecznego.

Wyrokiem częściowym z dnia 15 maja 2019 r. powództwo W. P. w zakresie żądania od S. Z. i Z. Z. zachowku po S. M. zostało oddalone.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

W dniu 1.08.2008 r. małżonkowie S. M. i J. M. dokonali na rzecz S. Z. i jej męża Z. Z. darowizny nieruchomości położonej w (...), w granicach działki nr (...) o powierzchni 0,4600 ha, dla której Sąd Rejonowy w Kamiennej Górze prowadzi księgę wieczystą za numerem (...). Wartość darowizny według stanu z chwili jej dokonania wynosiła 234 000 zł.

Dowody: umowa darowizny k. 6-8, opinia sądowa M. T. z 2.10.2018 r. k. 268-309, wyjaśnienia do opinii biegłej M. T. z 15.05.2019 r. e-protokół rozprawy od 00:04:02 do 00:53:25.

W dniu 9.10.2010 r. zmarła S. M. i spadek po niej w całości – na podstawie testamentu z dnia 4.12.2007 r. nabył mąż spadkodawczyni J. M..

Dowody: akt zgonu na k. 9, postanowienie sądowe k. 53.

J. M. zmarł 4.09.2017 r.

Dowód: odpis skrócony aktu zgonu k. 205.

Pozostawił czworo spadkobierców ustawowych to jest dzieci W. P., J. M., D. Ł. i S. Z..

(okoliczności bezsporne)

D. Ł. i J. M. dokonali przelewów swoich roszczeń o zachówek po J. M. na powódkę W. P..

Dowody: umowy przelewu wierzytelności k. 245,246.

J. M. nie pozostawił po sobie w spadku istotnych składników majątku.

Dowód: zeznania M. K. z 23.03.2016 r. e-protokół rozprawy od 00:12:57: do 00:45:07, zeznania powódki z 11.03.2020 r. e-protokół rozprawy od 00:11:32 do 00:19:39.

Sąd zważył co następuje:

Na wstępie należy podnieść, że w sprawie został wydany wyrok częściowy, którym rozstrzygnięto o żądaniu powódki w zakresie zachowku po S. M.. Pozostało zatem orzec w kwestii roszczenia o zachówek po ojcu powódki to jest J. M., a więc sprawy wywołanej wniesieniem pozwu przez W. P. w dniu 27 października 2017 r. (zob. pozew k. 196-198).

Powódka domagała się zachowku od obdarowanych. Zgodnie z treścią przepisu art. 991 § 1 k.c. zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy, albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni – dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który

by mu przypadła przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach – połowa wartości tego udziału (zachówek). Jeżeli uprawniony nie może otrzymać należnego mu zachowku od spadkobiercy lub osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, może on żądać od osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Jednakże obdarowany jest obowiązany do zapłaty powyższej sumy tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem darowizny (art. 1000 § 1 k.c.).

J. M. zmarł w dniu 4.09.2017 r. (akt zgonu k. 205). Uprawnionymi do dziedziczenia z ustawy po J. M. były jego dzieci tj. J. M., W. P., D. Ł. i S. Z.. Ich udziały spadkowe wynosiły po 1/4 części spadku dla każdego z nich. Zgodnie bowiem z przepisem art. 931 § 1 zd. 1 k.c. w pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonka; dziedziczą oni w częściach równych. W chwili otwarcia spadku po J. M. jego małżonka S. M. już nie żyła, zatem do kręgu spadkobierców ustawowych należały jego dzieci, a ich udziały w spadku wynosiły po 1/4 części. Z racji tego, że powódka dochodziła zachowku od obdarowanych dla określenia zasadności tego żądania nie trzeba było przedstawiać postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po J. M.. Zachówek w myśl art. 991 § 1 k.c. przysługuje bowiem zstępnym, którzy byliby powołani do spadku z ustawy. Celem tej instytucji jest zabezpieczenie interesów osób najbliższych spadkodawcy (szerzej w: Gudowski Jacek /red./, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom VI. Spadki, wyd. II, Opublikowano: WKP 2017). W sytuacji, gdy wiadomym było kto został przez spadkodawcę obdarowany, nie było potrzeby potwierdzać kręgu spadkobierców sądownym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku.

Istotne było, że spadek po J. M. był spadkiem pustym. Spadkodawca niecałe dziesięć lat przed śmiercią - w dniu 1.08.2008 r., dokonał na rzecz córki S. Z. i jej męża Z. Z. darowizny nieruchomości położonej w (...) (zob. umowa darowizny k. 6-8). Trzeba zauważyć, że pozwani nie wykazali, aby spadkodawca pozostawił po sobie jakiegokolwiek cenne składniki majątku. Świadek M. K. w 2016 roku zeznała, że małżonkowie M., oprócz domu w P., nie mieli innych nieruchomości. Twierdzenia, o tym że spadkodawca był właścicielem innego jeszcze mieszkania należało traktować jako gołosłowne, gdyż gdyby było inaczej, pozwany złożyłby odpis z księgi wieczystej takiej nieruchomości. Przedstawienie takiego dowodu nie jest przecież skomplikowane. Należało zatem przyjąć, że zmarły J. M. nie pozostawił żadnych aktywów spadku.

Uprawnione do zachowku pozostałe rodzeństwo W. P. tj. J. M. i D. Ł. – scedowało na jej rzecz przysługującą z tego tytułu wierzytelność (zob. umowy przelewu wierzytelności k. 245,246). W tym miejscu należy zauważyć, że umowy cesji między rodzeństwem zawierały błędy w zakresie daty zawarcia umowy tj. 18.09.2015 r. Umowy te są tożsame do tych jakie zostały przedstawione przy żądaniu zachowku po S. M. (k.10,11). Należało uznać, że strony skorzystały z poprzednich wzorów umowy. Błąd ten nie ma jednak wpływu na ważność umowy. Logicznym było wysnucie wniosku, że zostały one zawarte już po śmierci J. M., a zatem po 4.09.2017 r., a błąd co do daty wynikał z okoliczności wyżej wskazanych. Godzi się również zauważyć, że ustalenie dokładnego ułamka udziału w zachowku D. Ł. (1/2 bądź 2/3 z uwagi na niezdolność do pracy) nie miało znaczenia w niniejszym postępowaniu, gdyż należy powódce zachówek (wliczając w to scedowane wierzytelności) w całości przewyższał żądanie pozwu (szersze omówienie poniżej).

Kwestie wartości przedmiotu darowizny, sposób i podstawy do jej określenia, zostały szczegółowo omówione w uzasadnieniu wyroku częściowego i zachowują pełną aktualność dla wyliczenia zachowku po J. M.. Wystarczy jedynie przypomnieć, że wartość darowizny wynosiła 234 000 zł, lecz dla obliczenia zachowku po J. M. należy przyjąć wartość 117 000 zł (połowa wartości darowizny). Podobnie jak po S. M., spadek po J. M. był spadkiem pustym. W tym miejscu należy odnotować, że powódka błędnie obliczyła należny zachówek (zob. k. 198). Przy obliczaniu zachowku po J. M. przyjęła takie same zasady jak dla zachowku po S. M. - uwzględniła również udział S. M., która przecież w chwili otwarcia spadku po J. M. już nie żyła. Konsekwencją tego de facto jest zaniżenie sumy roszczenia. Wartość zachowku należnego W. P., J. M. i D. Ł. wynosiła zatem po 14 625 zł (tj. 117 000 zł x 1/4 x 1/2). Przy czym należy zauważyć, że wartość zachowku D. Ł. wynosiła co najmniej taką wartość to jest kwotę 14 625 zł – sąd nie ustalał czy była ona w chwili otwarcia spadku po ojcu osobą niezdolną do pracy, gdyż należy powódce zachówek i tak przewyższał wartość żądania pozwu. Powódka nabyła od rodzeństwa uprawnionego do zachowku wierzytelności z tego tytułu. Co do zasady przysługiwał jej zachówek w kwocie co najmniej 43 875 zł (po 14 625 zł od powódki i J. M. oraz w kwocie co najmniej 14 625 zł od D. Ł.). Natomiast wysokość żądania powódki określiła łącznie na 39 062,50 zł.

Pozwani zgłosili zarzut potrącenia wierzytelności stanowiącej odszkodowanie za zniszczenie rzeczy po wydaniu nieruchomości. Pozwani w odpowiedzi na pozew (k.236) oszacowali wartość szkód na kwotę 70 000 zł. Wierzytelność ta nie kwalifikuje się do potrącenia z wierzytelnością powódki. W myśl przepisu art. 203¹ § 1 k.p.c. podstawą zarzutu potrącenia może być tylko wierzytelność pozwanego z tego samego stosunku prawnego co wierzytelność dochodzona przez powoda, chyba że wierzytelność pozwanego jest niesporna lub uprawdopodobniona dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego. Niniejszy przepis został dodany przez art. 1 pkt 69 ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2019.1469) i zaczął obowiązywać od 7 lutego 2020 r. Nowowprowadzony przepis art. 203¹ § 1 k.p.c. należało zastosować, gdyż ustawa wprowadzająca nie zawierała przepisów przejściowych, a więc należy stosować przepis obowiązujący w chwili orzekania. Zatem w myśl przepisu art. 203¹ § 1 k.p.c., zarzut potrącenia zgłoszony przez pozwanych nie mógł zostać uwzględniony. Brak jest tożsamości stosunku prawnego, gdyż roszczenie powódki dotyczy zachowku, zaś pozwanych – czynu niedozwolonego. Są to dwa zupełnie odrębne roszczenia. Ponadto wierzytelność pozwanych nie była niesporna czy też uprawdopodobniona dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego. Trzeba zatem stwierdzić, że wierzytelność pozwanych nie nadawała się do potrącenia z wierzytelnością powódki. Nie zamyka to jednak pozwanym drogi do sądowego dochodzenia takiej wierzytelności w odrębnym postępowaniu.

Należy przypomnieć, że wierzytelność pozwanych za bezumowne korzystanie z rzeczy przez powódkę została potrącona z jej wierzytelnością o zachówek po S. M.. Ewentualna nadwyżka wierzytelności pozwanych za bezumowne korzystanie z nieruchomości nie nadawała się jednak do potrącenia z wierzytelności powódki o zachówek po J. M., gdyż na przeszkodzie stoi nowowprowadzony przepis art. 203¹ § 1 k.p.c. Porównanie wierzytelności stron prowadzi do wniosku, że nie są one tożsame, niesporne, ani uprawdopodobnione dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego.

Pozwani powoływali się również na zasady współzycia społecznego. Jak to zaznaczył Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze (uzasadnienie wyroku k.142-143), nie zachodziła sytuacja przemawiająca za zastosowaniem art. 5 k.c. do roszczenia powódki o zapłatę zachowku po S. M.. Zgodzić się należy ze stanowiskiem Sądu Okręgowego, według którego uznanie, że powódce nie przysługuje zachówek wobec nadużycia przez nią prawa podmiotowego, następować powinno jedynie po stwierdzeniu skrajnie rażącego zachowania uprawnionego względem spadkodawcy, bądź tak drastycznej sytuacji zobowiązanego, że wykonanie uprawnienia do zachowku naraziłoby go na skrajny niedostatek bądź wręcz niesprawiedliwość. Należy podnieść, że stosowanie klauzuli zasad współzycia społecznego z art. 5 k.c. powinno następować w zupełnie wyjątkowych przypadkach. Jak podkreśla się w orzecznictwie i doktrynie prawniczej norma art. 5 ma charakter wyjątkowy i można ją stosować jedynie wtedy, gdy w inny sposób nie można ochronić interesu osoby zagrożonej wykonaniem prawa podmiotowego przez inną osobę (zob. wyrok SN z 17 września 1969 r., III CRN 310/69, LexisNexis nr 300860, OSNCP 1970, nr 6, poz. 115, z glosą Z. Radwańskiego, OSPiKA 1970, nr 9, poz. 192, z omówieniem A. Szpunara i W. Wanatowskiej, NP 1971, nr 6, s. 895, W. Siedleckiego, PiP 1971, nr 2, s. 344, oraz E. Wengerka i J. Sobkowskiego, NP 1971, nr 5, s. 750). Jeszcze bardziej wyjątkowe jest stosowanie klauzuli z art. 5 k.c. w sprawach o zachówek. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 25 stycznia 2001 r. (zob. wyrok SN z 25.01.2001 r., IV CKN 250/2000, LexisNexis nr (...)) zachówek stanowi minimum zagwarantowanego udziału w spadku spadkobiercy ustawowemu i pozbawić tego udziału na podstawie art. 5 k.c. można tylko w sytuacji wyjątkowej. Należy pamiętać o tym, że zarzut podniesiony przez pozwanych nie odnosił się do rodzeństwa powódki, które scedowało na W. P. wierzytelność. Innymi słowy okoliczności uzasadniające, w przekonaniu pozwanych, zastosowanie art. 5 k.c. odnosiły się także do innych osób niż tylko powódka. Zastosowanie wyjątku z art. 5 k.c. objęłoby zatem swym skutkiem również osoby, którym pozwani nie zarzucali nadużycia prawa. Niezależnie od tego należy również stwierdzić, że przedstawione do potrącenia przez pozwanych roszczenie odszkodowawcze jest wymagalne. Pozwani są w stanie szczegółowo oznaczyć jego wysokość. Może zatem stanowić ono podstawę do wystąpienia z pozwem przeciwko W. P.. W tych warunkach nie można podnosić skutecznie zarzutu nadużycia prawa na podstawie zachowania powódki, które może dawać podstawę do zgłoszenia roszczenia odszkodowawczego.

Rekapitulując, powódce przysługiwało od pozwanych roszczenie o zachowek po J. M., które w całości przewyższało żądanie pozwu. Zobowiązanie dotyczyło wspólnego majątku obdarowanych małżonków. Nie należało więc rozdzielać świadczenia na poszczególnych pozwanych lecz zasądzić je solidarnie od pozwanych na rzecz powódki. Solidarność dłużników znajduje podstawę w treści art. 370 k.c. Sąd uprawniony był do takiego sformułowania wyroku i nie jest to wyjście ponad żądanie, a więc nie narusza przepisu art. 321 § 1 k.p.c.

O kosztach procesu orzeczono całościowo – co do obu połączonych postępowań. Rozstrzygnięcie w tym przedmiocie oparto o przepis art. 100 zd. 1 k.p.c., który stanowi, że w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań koszty będą wzajemnie zniesione lub stosunkowo rozdzielone. Wartość przedmiotu sporu obu postępowań była taka sama. Strony wygrały i przegrały po jednym z postępowań. Koszty stron rozkładały się podobnie. Z tych przyczyn należało orzec o wzajemnym zniesieniu kosztów procesu.

Z takim ustaleniem korespondują rozliczenia o wydatkach wyłożonych tymczasowo przez Skarb Państwa zamieszczone w punktach IV i V sentencji wyroku. Łączna suma wydatków została zatem rozdzielona po połowie na przeciwników procesowych – w kwotach po 1 052,62 zł.

W zakresie zwolnienia powódki od kosztów sądowych, koszty te, w punkcie VI sentencji wyroku, zaliczono na rachunek Skarbu Państwa.